



# 1960-1980 Yılları Arasının Üretken Figürlerinden Melih Koray'ın Apartman Tasarımlarındaki Cephe Dili

The Façade Language in the Apartment Designs of Melih Koray,  
a Productive Figure of 1960-1980 Period

✉ Efsun EKENYAZICI GÜNEY, ✉ Hande TULUM OKUR

## EXTENDED ABSTRACT

This study covers an analysis of the dwelling culture of Kadıköy, Istanbul in 1960-1980 through apartment typology in the context of a neglected prominent figure; Melih Koray's designs. Apartment dwelling type which was observed in late 19th century is one of the primary spatial reflections of Turkish architectural practice in the context of dwelling culture. Due to new construction materials, techniques and introducing optimum comfort for many families through different units, apartment buildings were differentiated from the precursor dwelling types. Due to several reasons -the transformation of the national and international policies of the country, migration from the rural areas to Istanbul, the urban property ownership law, etc.-, this building type especially effects the architectural practice of the 1960-1980 period, and it rapidly becomes important and pervasive. When a literature analysis is conducted through Turkish architectural literature, it is observed that only the dwelling designs of the popular architectural figures of the era such as Emin Onat, Utariz İzgi, Sedat Hakkı Eldem are underlined and only a part of these dwellings are apartments. So, a gap in the literature of Turkish Architecture in the context of the specific era's architectural figures, architectural practice; apartment as a dwelling unit is realized. Authors believe that it is important to bridge this gap and document selective examples of these apartments since the ongoing urban transformation process caused a demolishment of the representatives of 1960-1980 apartment buildings. In order to decipher the apartments of Kadıköy -one of the oldest dwelling settlements of Istanbul- built in 1960-1980, several site visits are conducted. Then a list of apartments that were selected by the authors according to their noteworthy façade language are prepared. After, an archival research in Kadıköy Municipality is employed to find additional information about these apartments and their designers. Authors figured out that there were numerous examples of apartments that were designed by various, anonymous architects. Melih Koray, who takes attention with his design language of apartments where a distinguished plan organization, façade design and aesthetical details are realized, is one of these figures. He designed more than 145 apartments in Kadıköy in the specific era. Since he is a neglected figure in the architectural literature, this research aims to concentrate on his apartment designs in 1960-1980 period through his façade design language. In order to analyze his apartment designs, authors reached the personal archive of the architect. They contacted Melih Koray's son and an in-depth interview is conducted. Here, a personal notebook that Koray documented his designs of 1960-1980 period is found. Authors used this notebook to check if the apartments of Koray in the notebook which are mostly located in Kadıköy do still exist or not, through field study. When they figured out the existing ones -99 of them- they made a comparative analysis between the notebook and the Kadıköy Municipality Archives. After confirming that the existing apartments are his designs, authors listed these apartments, their names, construction dates and locations. Authors realized that the existing apartments of Koray had different facade organizations. Through the façades of apartments of Koray, authors also noticed that there are some common important notions that the architect used in his façade language. These notions can be classified as creating a façade language by the help of gridal elements, creating a rhythmic frame by the reflection of the structure, integrating functional elements to the façade, giving dynamism to the façade through three-dimensional elements, designing canopies to emphasize the entrances. Therefore, in the context of the study, Koray is emphasized with his various apartment designs in between 1960-1980 and with his façade language in these designs. The notions that he used in his apartment façades are discussed through selected samples and these designs are analyzed through the façade organizations. So, this study put emphasis to a neglected figure of Turkish architecture; Melih Koray and his apartment design language and aims to contribute to the architectural literature with the façade language of the apartment designs of Koray. Since Melih Koray is among a group of neglected architectural figures of the era, authors suggest concentrating on the other figures in the upcoming studies in order to contribute to architectural literature.

**Keywords:** 1960-1980 Turkish Architecture; apartment; façade design, Kadikoy; Melih Koray.

Bahçeşehir Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, İstanbul

**Başvuru tarihi:** 22 Temmuz 2020 - **Kabul tarihi:** 27 Nisan 2021

**İletişim:** Efsun EKENYAZICI GÜNEY. e-posta: efsuney@gmail.com

© 2021 Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi - © 2021 Yıldız Technical University, Faculty of Architecture

## ÖZ

Apartman, Türkiye mimarlık pratiğinin barınma kültürü bağlamındaki başat mekânsal karşılıklarından biridir. Bu yapı tipi özellikle 1960-1980 yılları arasında mimarlık pratiğini etkileyerek hızla önemli bir konut tipine dönüşmüş ve pek çok farklı mimarın tasarladığı sayısız örnek söz konusu olmuştur. Ancak Mimarlık ve Arkitekt dergilerinde yapılan dijital arşiv taraması üzerinden dönem literatürü incelendiğinde, sadece dönemin popüler figürlerinin konut tasarımlarından bahsedildiği ve bunların sadece bir kısmının apartman tasarımı olduğu görülmüştür. Halbuki Kadıköy Belediyesi'nde yapılan arşiv taramasında apartman tasarımı bağlamında farklı figürlerle karşılaşmıştır. Bu figürlerden biri olan Melih Koray, 1960-1980 yılları arasında Kadıköy'de 145'ten fazla apartman tasarımına imza atan üretken bir isim olmuştur. Ancak özellikle özgün cephe dili ile dikkati çeken Koray'a literatürde -neredeyse- yer verilmemiştir. Bu noktada, Koray'ın apartman tasarımları üzerine bir çalışma yapılması önemlidir. Dolayısıyla çalışma kapsamında mimarın kişisel arşivine ulaşan yazarlar, arşivde yer alan ve çoğu Kadıköy'de bulunan apartmanların günümüzde mevcut olup olmadığını saha araştırması ile belirlemiş, belgelemiş ve ardından Kadıköy Belediyesi İmar Müdürlüğü Arşivi'nde bu yapıların her birini taramıştır. Yapılan araştırma, her ne kadar Koray'ın pek çok yapısı yıkılmış olsa da farklı cephe kurgularının denendiği ayakta kalan apartman tasarımlarının sayısının oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Çalışma kapsamında, 1960-1980 yılları arasında yoğun apartman tasarımı etkinliği ve bu tasarımlarda oluşturduğu cephe dili ile anılabilecek Koray'a dikkati çekmek amaçlanmıştır. Bu çalışmada, mimarın apartman cephelerinde kullandığı unsurlar seçili örnekler üzerinden tartışılmış ve bu tasarımlar cephe çözümleri üzerinden analiz edilmiştir. Böylece Koray'ın apartman tasarımlarının cephe diline ilişkin bir okuma yapan bu çalışma, literatüre katkı sağlamayı hedeflemiştir.

**Anahtar sözcükler:** 1960-1980; apartman; cephe tasarımı; Kadıköy; Melih Koray.

## Giriş: İstanbul'da Apartman Kavramı ve Literatürde Apartman

Her katında bir ya da birkaç bağımsız birim (daire) bulunan, bu daire sakinlerinin giriş holü, kat koridorları, otopark ve varsa bahçeyi ortak kullanabildiği, dolayısıyla kolektif bir yaşama da işaret eden bir konut yapısı olarak ele alabileceğimiz "apartman" günümüz kentlerinin en yaygın konut tipidir. Türkiye mimarlık pratiğinin apartman kavramı ile tanışması, 19. yüzyılın son çeyreğine tarihlenmektedir. Bu dönemde ilk apartmanların Galata ve Pera'da konumlandığı bilinmektedir. Hatta Ergün Kılıç'ın belirttiği üzere Seferoğlu Apartmanı Galata'daki ilk apartmanlardandır (Kılıç, 2009). Ayşe Derin Öncel'e göre bu yeni konut tipi, yeni yapı malzemeleri ve teknikleri ile inşa edilmeleri, birçok aileye farklı birimlerde barınma sağlamaları ve modern konfor şartlarına sahip olmaları bağlamında bu döneme kadar gözlenen İstanbul'daki mevcut konutlardan -ahşap ve kağır konak ve köşkler- farklılaşmaktadır (Öncel, 2010, s. 147-149).<sup>1</sup> Yasmine İnce Güney'e göre ise 20. yüzyılın başında bu apartmanlar kentin varlıklı gruplarından olan bürokratlar, tüccar ve esnaflar için tasarlanmaktadır (İnce Güney, 2005, s. 17).

Günümüzde bildiğimiz anlamdaki apartmanlara birimlerin ayrı ayrı kiralanabilmesi bağlamında yakın örnekler ise 1930-1940 yılları arasında kira evi olarak karşımıza çıkan apartmanlardır. Yüksek gelirli bir kişi tarafından yaptırılan bu konut tipinde mülkiyet tek kişiye aittir ve daireler kiralanmaktadır (Görgülü, 2016). Meltem Gürel'e göre bu dönemde Batı etkili çağdaş yaşam Türkiye'yi de etkilemiş ve değişen hane halkı yapısı ile birlikte yeni bir yaşam biçimi ortaya çıkmıştır. Bu durum hem konut mimarlığına hem de

onunla birlikte gelen iç mekân kurgusuna yansımıştır (Gürel, 2016).<sup>2</sup>

Bu yazı kapsamında ele alınan apartman kavramı ise 20. yüzyılın ikinci yarısında bir barınma ünitesi olarak yeniden popülerleşen apartman yapı tipine işaret etmektedir.

Apartman, bu dönemde Umut Şumnu'nun da altını çizdiği gibi sadece barınma ve yaşama kültürünün gelişip çeşitlenmesinde etkili olmakla kalmamış, ayrıca ortaya çıkan konut sorununun çözümlerinden biri olmuştur (Şumnu, 2018, s. 15). Özellikle 1960-1980 yılları arasında mimarlık pratiğini etkilemeye başlayan bu yapı türü birkaç on yıl içinde önemli bir konut tipine dönüşmüştür.<sup>3</sup> Türkiye mimarlık tarih yazımı incelendiğinde Umut Şumnu'nun da altını çizdiği gibi "egemen anlatı çoğunlukla kamusal yapılar ve kamusal mekanlar üzerinden dillendirilir" (Şumnu, 2018, s. 7). Barınma ihtiyacımızı karşılayan sivil mimarlık ürünleri genellikle bu anlatının dışında kalmaktadır. Baskın bir konut tipi olan apartman da yakın zamana kadar çoğunlukla görmezden gelinen ve istisnalar dışında literatürde kendine yer bulamayan bir yapı tipidir. Bazıları Emin Onat'ın 1950'li yılların ikinci yarısında tasarladığı apartman yapılarından olan Moda'daki Marmara ve Atfet (Sporel) apartmanları (URL-1) bu istisnalardandır. Bu iki örnek hem 1960-1980 yılları arasında hem de yakın geçmişte dönemin popüler apartmanları olarak görülse de bu iki yapıya 1950'li yıllar-

<sup>2</sup> Bu durumun iç mekânda kullanılan modern mobilyaya yansımaları için bkz. Gürel, MÖ (2009). "Consumption of Modern Furniture as Strategy of Distinction in Turkey", *Journal of Design History*, Sayı 22 (1), s. 47-67.

<sup>3</sup> Mekânsal değişime ilişkin farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bkz. Sayar, Y., Aktur, T. (2009) "İzmir Karşıyaka'da Apartman Tipi Konut Yapılarında Mekânsal ve Morfolojik Dönüşümler: 1950-1980", *Mimarlık*, Sayı 349, Görücü, Y. (2018) "1960'dan Günümüze Kadarki Apartman Tipi Konutlarda Mekânsal Dönüşümün İncelenmesi: Gaziantep Örneği", *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, Sayı 3, Cilt 2, s. 21-51.; Sormaykan, T. (2018) "1950'den günümüze Karşıyaka'da Apartman Tipi Konut Yapılarında Mekânsal Değişim ve Dönüşümler", *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.

<sup>1</sup> Kolektif yaşama yönelik olarak tasarlanan bu apartman yapıları Derin Öncel'in belirttiği üzere Charles Edward Goad'ın 1905 yılında hazırladığı harita dizisinde "appartement" (apartman) olarak adlandırılır (Öncel, 2010, s. 127). Bu dönemden itibaren İstanbul'un pek çok semtinde apartmanlar inşa edilir ve artık tipolojik olarak bu adla anılır.

rı takip eden dönemde de ne Arkitekt dergisinde ne de Mimarlık dergisinde rastlanmamıştır. Ancak, mimarın 20. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Göztepe’de bir konut (Onat, 1941) ve Kavaklıdere’de bir ev projesi (Onat, 1937) gibi az sayıda müstakil konut yapısı Arkitekt dergisinde yer bulmuştur. 1960-1980 yılları arasında önde gelen figür ise Sedad Hakkı Eldem’dir. Pek çok konut yapısı tasarlayan Eldem’in bu dönemde inşa edilmiş Bayramoğlu Apartmanı gibi yapılarının da olduğu anlaşılmış (Tanju, 2009) ancak bu yapılar dönem literatüründe ele alınmamış, gündeme gelen konut yapıları Sirer Yalısı (Eldem, 1971a) ya da Uşaklıgil Köşkü gibi farklı örnekler olmuştur (Eldem, 1971).

Bu bağlamda, çalışma kapsamında karşımıza çıkan az sayıdaki popüler isim ve konut yapıları dışındaki örnekler göz atmak amacıyla, uzun yıllar Türkiye mimarlık dünyasının en dominant dergilerinden birisi (hatta kimi zaman tek dergisi) olan, Arkitekt dergisinin dijital arşivi üzerinden 1960-1980 yılları arasında İstanbul’daki konut yapıları incelenmiştir.<sup>4</sup> Spesifik olarak bu dönemin ele alınmasının nedeni 1960-1980 yılları arasının yakın zamana kadar bir odak oluşturmadığı gerçeğidir. Bu dönemde, dergide toplam 41 konut yapısı yer almıştır. Buradaki örnekler çoğunlukla Utarit İzgi ve Emin Necip Uzman gibi dönemin popüler isimlerinin villa tasarımlarından oluşmuştur (Tablo 1). Öyle ki bu yapıların yalnızca 13’ü apartman yapısıdır. Hatta apartmanlara yer verilen yazılarda kimi zaman mimar ya da yapı hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. Ek olarak 1960-1980 yılları arasında, apartmanlaşmanın en önemli sahnelerinden olan İstanbul’daki oldukça az sayıdaki yapı mimarlık literatüründe (bu noktada, Arkitekt dergisinde) yer bulmuştur. Her ne kadar apartman olgusu bahsi geçen dönemde mimarlık pratiğinin en üretken olunan kısımlarından olsa da anlaşılabilir ki bu yoğun üretim literatürde karşılığını bulmamıştır. İstanbul’da apartmanın öncülü olan 1930-1940’lı yıllarda karşımıza çıkan ve çoğunlukla üst gelir grubu ile ilişkilenen kira evi örneklerine mimarlık yazınında rastlanırken, sonrasında apartman orta sınıfın barınma ihtiyacını karşılayan yaygın bir yapı tipine dönüştüğünde, mimarlık literatüründeki popüleritesini kaybetmiş ve nadiren ele alınmıştır.

Benzer bir araştırma, 1963 yılında yayın hayatına başlayan Mimarlık dergisinin dijital arşivinde yapıldığında, toplam altı yazıda apartman örneklerinin ele alındığı görülmektedir. Bunlar; “Hikmet Tabak Apartmanı -Göztepe- (Anonim, 1965), Karal Apartmanı -Emin Ertam- (Anonim, 1965), Kadıköy’de bir Apartman -Turgut Cansever, Kadıköy- (Cansever, 1968), Göztepe’de Apartmanlar -Turgut Cansever, Göztepe- (Anonim, 1968), Bitişik İki Apartman -Ayhan Tayman, Nişantaşı- (Anonim, 1969) ve Türkiye Emlâk Kredi Bankası Vatan Caddesi Apartmanları -Güner Özduman, Bırol Obuter, Taneri Alpay, Aksaray- (Anonim, 1972)” başlıklı

yazılardır. Bu yazılar incelendiğinde, 1965 yılına tarihlenen Hikmet Tabak Apartmanı yazısında mimarın ismine yer verilmediği, Karal Apartmanı yazısında ise yapının yerine ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmadığı görülmektedir. Öte yandan, görece daha popüler figürler olan Turgut Cansever ve Ayhan Tayman’ın apartman tasarımlarını içeren yazılarda ise yapılara dair epeyce bilgi bulmak mümkündür.

Özetle, Mimarlık ve Arkitekt dergilerinin dijital arşiv tasarımlarında rastlanan apartman konusuna ilişkin yazılarda yapıların tasarımlarına ya da tasarımcılarına nadiren vurgu yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla yakın geçmişteki araştırmalara kadar literatürde sadece dönemin popüler olan az sayıda figüründen bahsedilmektedir. Halbuki, bu yazının yazarları Kadıköy Belediyesi’nde yaptıkları arşiv araştırmasında İstanbul Kadıköy bölgesinde apartman tasarımı bağlamında pek çok farklı figürle karşılaşmışlardır. Tam da bu noktada Uğur Tanyeli’nin bu dönemin gerçek kahramanlarının muhtemelen isimleri “daha az bilinen, literatürde çoğu zaman ihmal edilmiş figürler arasında” olduğuna ilişkin fikrinin altı çizilebilir (2004). Örneğin, yalnızca Kadıköy’de 1960-1980 yılları arasında 150’den fazla apartman tasarımı imza atmış ve bu tasarımlarda çoğu zaman özgün cephe dili ile dikkati çeken Melih Koray, İstanbul’un apartmanlaşma sürecinin özellikle Kadıköy bölgesindeki önemli aktörlerinden biri olmuştur. Mimarlık literatüründe Koray hakkında oldukça az sayıda kaynağa ulaşılabilmektedir.<sup>5</sup> Koray’ın mimarlık pratiğinde etkin olduğu 1960-1980 yılları arasında, literatürde hakkında herhangi bir yazıya rastlanmamaktadır. Bu bağlamda Melih Koray hakkında yapılacak bir çalışmanın mimarlık literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Böylece, hem literatürde gizli kalmış bir aktöre yer verilecek hem de onun çalışmaları üzerinden dönemin apartman tasarımı yaklaşımına ışık tutulacaktır.

### Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı

Bu çalışma kapsamında öncelikle mimar Melih Koray’a ilişkin literatür analizi ve ön araştırma yapılmıştır. Sonrasında mimarın oğlu ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve Koray’ın kişisel arşivine (MK-A) ulaşılmıştır. MK-A’da ulaşılan mimarın 1960-1980 yılları arasındaki yapı pratiğini kayıt altına aldığı kişisel defteri ve çeşitli görsel belgeler<sup>6</sup> yardımı ile yapıları üzerine bir araştırma başla-

<sup>5</sup> Bu çalışmalar, 2014 yılına tarihlenen Mimdap internet sitesindeki yazılar (URL-2, URL-3) ve Arif Atlıgan’ın blogundaki metinlerdir (URL-4). Ayrıca, Gazete Kadıköy’de mimarın oğlu ile yapılan görüşme de Koray mimarlık pratiğine ilişkin fikir verir. Bir başka önemli katkı ise 2015 yılında düzenlenen DOCOMOMO (Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları) etkinliğinde, “Kentsel Dönüşüm ve Modern Mimarlık Mirası: Bağdat Caddesi Örneği” başlıklı panelde Koray ile yapılan bir görüşmenin sunuşunun yapılmasıdır (URL-5). Yakın dönemde ise Koray’ın Bostancı Tamara Moteli (Güney, E. E. 2019; Güney, E. E.; Tulum, H., 2019), Katamaran projesi (Güney, E., 2019), Mehtap Apartmanı, Hitit Apartmanı (Tulum, H. 2019), Zafer Apartmanı ve Korur Apartmanı’na (Tulum, H., Güney, E. E. ve Ünsal Gülmez, N., 2019) ilişkin yapılan çalışmalar söz konusudur. Ancak, Koray’ın mimarlık pratiğinde etkin olduğu 1960-1980 yılları arasında, literatürde hakkında herhangi bir yazıya rastlanmamaktadır.

<sup>6</sup> MK-A’da yer alan listedeki yapıların sadece bazılarının ilişkin görseller bulunmaktadır.

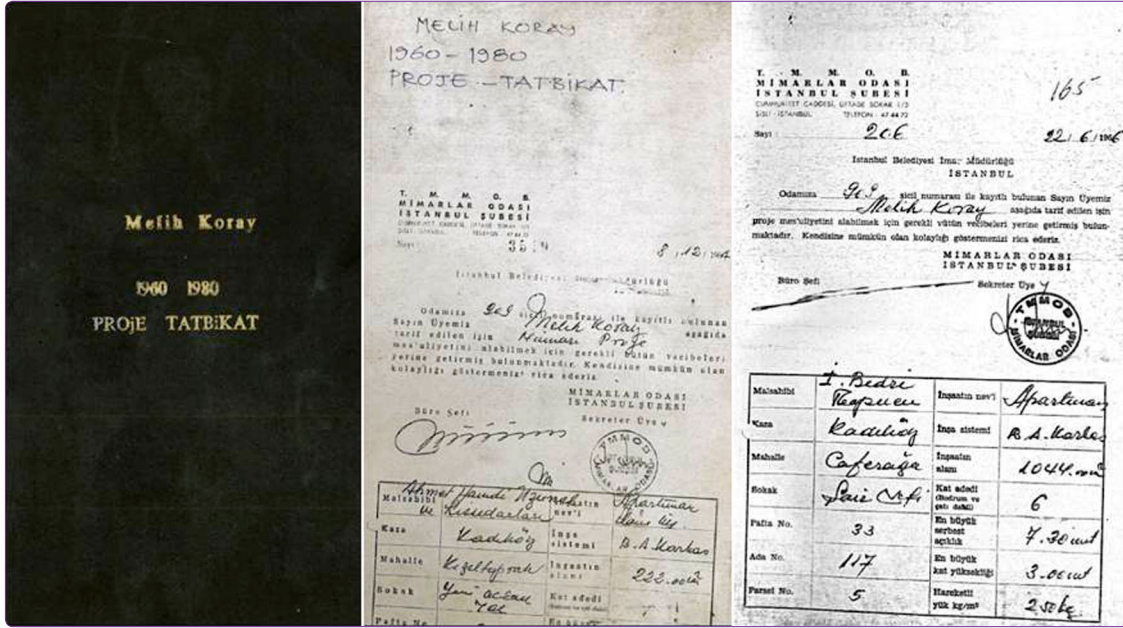
<sup>4</sup> Dergide, bu dönemde, İstanbul dışında oldukça az sayıda konut yapısına yer verilmiştir.

**Tablo 1.** 1960-1980 aralığında, Arkitekt dergisinde yayınlanmış İstanbul'daki konutların kronolojik listesi (gri renktekiler apartmanları ifade eder) (Arkitekt dergisinin dijital arşivi baz alınarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.)

Yıl	Makale başlığı	Mimar ismi	Semt
1960	Caddebostan'da Muammer Arıtan Villası	Utarit İzgi - Mahmut Bir	Caddebostan
1960	Kervansaray Apartmanı	Rükneddin Güney	Taksim
1960	Fener Yolunda Nedim Karakurt Villası	Utarit İzgi - Mahmut Bir	Feneryolu
1961	Çiftelhavuzlarda bir Villâ	Utarit İzgi G.S.A 'Mahmut Bir	Çiftelhavuzlar
1961	Hukukçular Sitesi	Haluk Baysal - Melih Birsal	Mecidiyeköy
1962	Bir Apartman Binası (Emlâk Caddesi)	Rana Zipci, Ahmet Akın	Nişantaşı
1962	Akif Sadıkoğlu Evi: Emirgan	Mimarın (Emin Necip Uzman) adı geçmiyor	Emirgan
1963	Bir Villa Dr. İlhami Masar Evi	Feridun Akozan	Dragos
1963	Topağacında bir Apartman	Asım Mutlu, Utarit İzgi, Esat Suher	Topağacı
1963	(Kınalıada)Da bir Yalı	Samim Oktay	Kınalıada
1964	Maltepede bir Yaz Evi	Firtizan Baytop	Maltepe
1965	Emel » Yapı Kooperatifi Blok Apartmanı	İlya Ventura	Gayrettepe
1966	Rumelihisarı'nda Bir Villa	Muzaffer Sudalı	Rumelihisarı
1966	«Günaydın» Apartmanı (Nişantaşı)	Sabahattin Tanyeri, Coşkun Kanay	Nişantaşı
1966	Barlas Yalısı (Yeniköy)	Birleşmiş Mimarlar	Yeniköy
1967	Yelkenci Villâsı (Tuzla)	Enis Kortan	Yeniköy
1967	Küçükyalı'da İki Villâ	Muhteşem Giray	Küçükyalı
1968	Bir Mimar Evi ve Atölyesi	İrfan Bayhan	Feneryolu
1968	Adnan Kunt Villası	Asım Mutlu, Utarit İzgi, Esat Suher	Pendik
1969	Yeşilyurt'ta bir İkamet Bloku	Mimarın adı geçmiyor	Yeşilyurt
1969	Bir Yaz Evi Kumburgaz	Osep Sarafoğlu	Kumburgaz
1971	Duplex Apartmanlar	Ahmet Oral	Bebek
1971	Uşaklıgil Köşkü	Sedad Hakkı Eldem	Emirgan
1971	Sirer Yalısı	Sedad Hakkı Eldem	Yeniköy
1971	Bn. Pisak Evi	Emin Necip Uzman	Belirsiz
1971	Namık Yolga Evi	Çelik Alatur	Bayramoğlu
1971	Bay Kandemir Evi	Emin Necip Uzman	Belirsiz
1974	Bir Villa Suadiye	Yılmaz Sanlı, Güner Acar	Suadiye
1974	Bir Çayhane ve Konut	Orhan Şahinler	Bebek
1975	Boğaziçi'nde bir Villa	Emin Necip Uzman	Tarabya
1975	Bir İskan Ünitesi Göztepe	Mehmet Konuralp	Göztepe
1976	Tekül Apartmanı	Utarit İzgi, Mustafa Demirkan, Ali Muslubaş	Çiftelhavuzlar
1977	Tahincioğlu Apartmanları Çiftelhavuzlar	Güner Yavuz	Çiftelhavuzlar
1979	G. Gürgen - K. Gökkan Evi	Semra Giritlioğlu	Büyükada
1979	Sazak Binası Çiftelhavuzlar	İlhan Arguvanlıgil	Çiftelhavuzlar
1979	Tuzla-Mercan Yuvasında Villa	Yalçın Sağlıkova	Tuzla
1979	Dairesel Plânlı Nokta Bina	Akil B. Göncü, Aytaç Tümer, Sadık Aktar	Suadiye
1979	Bağdat Caddesinde Dupleks bir Apartman	Ergün Ersöz	Bağdat Cad.
1980	Tuzlada bir Yaz Evi	Emin Necip Uzman	Tuzla
1980	Bir Yaz Evi (Orhantepe)	Emin Necip Uzman	Dragos
1980	Büyükada'da bir Villa	Maruf Önal	Büyükada

tlmiştir. Bu defter incelendiğinde mimarın yıl, ada parsel, sokak, inşaat alanı, inşa sistemi, yapı türü ve mal sahibi gibi bilgileri içeren bir tür katalog yardımı ile bu dönemdeki yapı listesini oluşturduğu anlaşılmaktadır (Şekil 1).

Bu kataloglama üzerine yazarlar birkaç aşamadan oluşan bir çalışma yürütmüştür. Öncelikle Koray'ın 145 apartmandan oluşan listesi dijital ortama aktarılmıştır. Bu apartmanların günümüzde hala mevcut olup olmadığı saha araştır-



Şekil 1. MK-A arşivinde bahsi geçen defterin kapağı, ilk sayfası ve yapı bilgisi veren sayfa örneği.

ması ile belirlenmiş, yapıların isimleri bulunmuş ve yapılar fotoğraflanarak belgelenmiştir. Ancak yapıların 46 tanesine listedeki ada parsel ve adres bilgileri üzerinden ulaşılabilmiş<sup>7</sup> 99'una ulaşılabilmiştir. Ardından, Kadıköy Belediyesi İmar Müdürlüğü Arşivi'nde mimarın yapılarının her biri taranmıştır. Bu sayede yapıların bir kısmının projelerine ulaşılmış ve çoğunun mimarın tasarımı oldukları teyit edilmiştir. Yapılan saha araştırmasından ve arşiv taramasından Koray'ın ulaşılabilen apartmanlarının 37 tanesinin kentsel dönüşüm ve benzeri nedenlerle yıkılmış olduğu anlaşılmıştır. Öte yandan Belediye arşivinde Koray'ın defterde belirttiği yapıların bazılarında müellif olarak bir süre ortağı olarak çalışan mimar Ergin Gömüç'ün ismine de rastlanmıştır.<sup>8</sup> Defterdeki yapıları takip etmek üzere yola çıkılan saha araştırmasında, defterde yer almayan ancak Koray'ın cephe diline benzer yaklaşımla tasarlanmış başka apartman yapıları da tespit edilmiştir. Bunun üzerine bu yapılar hakkında, Belediye arşivinde yapılan sorgulamada Bostancı'da yer alan Hayırlı Apartmanı ve Süner Apartmanı ile Göztepe'de bulunan Hitit Apartmanı'nın da Koray'a ait oldukları görülmüştür. Böylece defterde yer alan apartmanların dışında da mimarın apartman tasarımlarının olduğu ortaya çıkmıştır. Bu noktada Koray'ın apartmanlarının sayısını net bilmek mümkün olmamakla birlikte onun cephe dilinin ayrıştırıcı özelliklere sahip olduğu düşünülebilir. Ancak, bu durumun tersi de söz konusu olmuştur; yani mimarın cephe dilini andıran yapıların tasarımcıların farklı figürleri olduğu yapılan Belediye Arşiv çalışması ile ortaya çıkmıştır. Anlaşılan o ki hem Koray'ın hem de dönem-

daşlarının 1960-1980 yılları arasında izlediği spesifik unsurlara sahip hâkim bir cephe dili vardır.

Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı; özellikle yapının kamusal görünülüğünü sağlayan ve yapının bu anlamda adeta yüzü olan cephe tasarımı açısından deneysel bir mimarlık dili izleyen ancak mimarlık literatüründe hakkında yeterince bilgi olmayan bir figür olan Koray'a dikkati çekmektir. Böylece, mimarın apartman tasarımlarını cephe çözümleri üzerinden analiz ederek literatüre katkı sağlanacaktır. Bu nedenle, çalışma kapsamında öncelikle Koray'ın yoğun mimarlık pratiğinin apartman tasarımları üzerinden gözlenebildiği 1960-1980 yılları aralığını anlayabilmek için bahsedilen dönemde Türkiye mimarlık pratiğinde apartman olgusuna değinilmektedir. Ardından cephe dili zamanla oldukça popülerleşen ve talep edilen<sup>9</sup> Melih Koray'ın mimarlık pratiğindeki apartmanları ele alınmış, mimarın apartman cephelerinde kullandığı unsurlar sıralanarak seçili örnekler üzerinden tartışılmıştır.

### Türkiye'de 1960-1980 Yılları Arasında Apartman Olgusuna Kısa Bir Bakış

1950'li yıllarda köyden kente yaşanan majör göç, kente yeni gelen düşük gelirli insanların konut talebi üretmesine neden olmuştur. Bu talep enformel olarak gecekondulaşma ile karşılanmıştır (Türkün, 2015). Öte yandan orta/üst sınıfın konut talebindeki artış karşısında yetersiz kalan arz ise apartmanlaşma anlayışını kısa sürede yaygınlaştırmıştır (Tekeli, 2010).

<sup>7</sup> Koray'ın defterindeki listede yer alan apartmanların bazılarının ifraz ve/veya tevhid işlemleri nedeniyle ada parsel numaraları değişmiş olduğundan bu yapıları arşivden ulaşılabilmiştir.

<sup>8</sup> Kadıköy Belediye İmar Müdürlüğü Arşivi.

<sup>9</sup> Melih Koray'ın oğlu ile yapılan görüşmede, müteahhitlerin babasının ismini kullanarak onun tasarlamadığı apartman dairelerini onun tasarladığını söyleyerek sattığı ve bu durumun yıllar sonra daire sahiplerinin tadilat projeleri için Koray ile görüşmeye gelmesiyle anlaşıldığı öğrenilir.

Bu apartmanlaşma dalgası, Sibel Bozdoğan'ın belirttiği üzere, önceleri "Amerikan yaşantısını vurgulayan geniş ve ferah mekânlara odaklanan, konforlu ve lüks projeler" halinde Türk eliti ile buluşmuştur. Kısa süre içinde ise apartman yaşantısı yeni bir yaşam ve sosyalleşme trendi olarak yayılmaya başlamıştır (2010, s. 410).

Umut Şumnu ise konuya farklı bir açıdan yaklaşmış ve 1950'li yıllardan itibaren apartmanlaşma ile birlikte yaşama mekânlarının iyice küçülmeye başladığını ifade etmiştir. Yazar, hızla çok sayıda apartman inşa edilmeye başlanan bu dönemde hem planlarda hem de cephelerde ortaya çıkan benzerliğin altını çizmiş ve özgünlüğün ikinci planda kaldığını belirtmiştir (2018, s. 27).

Öte yandan, aynı dönemde konut talebindeki artış nedeniyle konut sahibi olmak isteyenlerin karşısına yapsatçı diye adlandırılan küçük bir girişimcilik formu ve konut kooperatifi mekanizmaları çıkmaya başlamıştır (Tekeli, 2010). Tülin Görgülü, 1954 yılındaki konut kanununda yapılan düzenleme ile yapsat talebinin arttığını belirtmiş ve 1965 yılında çıkan kat mülkiyeti yasası ile yapsat düzeninin güçlenip apartmanlaşmanın hızlandığını altını çizmiştir (2016).

1960-1970'li yıllara gelindiğinde ise yapsat sisteminde aktif rol oynayan müteahhitlerin anlaştıkları mimarların projelerini pek çok apartmanda, neredeyse değiştirmeden kullanmaları (Özakbaş, 2015) Şumnu'nun 1950'li yıllar için işaret ettiği standartlaşmayı artırmaktadır. Tanyeli, bu tip apartmanları kimliksiz ve iddiasız konut mimarlığı şeklinde tanımlamış ve standart cephe düzenleri, küçük balkonları ve şerit pencereleri olan pek çok konutu "mimarsız mimarlık" kavramı ile ilişkilendirmiştir (2004). Bu tanımda bahsi geçen dönemdeki apartmanların önemli bir kısmının özgün ya da biçimsel farklılıklar üreten bir tasarım dilini yansıtmadığı ve apartmanın mimarlar için bu dönemde, popüler bir temsil aracı olmadığı düşünülebilir. Böylece bahsi geçen dönemde birbirlerine hem plan (simetrik kurgu, her katta iki dairenin yer alışı vb.) hem de cephe bağlamında oldukça benzeyen pek çok apartman inşa edilmiştir. Bu durumun yanı sıra apartman tasarımlarına devam ederek hala özgün bir tasarım dili üretmeye çalışan mimarlar da vardır. Yine Tanyeli, 1960'lı yıllardan 1970'li yıllara kadar uzanan dönemde, Bağdat Caddesi ve çevresinde bireyselci ve dolayısıyla özgün arayışlara, özellikle cephe kurgusu bağlamında rastlamanın mümkün olduğunun altını çizerken 1970'li yılların sonunda buradaki yapıların cephe deneylerine dair olumsuz eleştirilere rastlandığını belirtmiştir (2004). Örneğin Zeynep Çelik, Engin Özden ve Ayşe Yönder bu yapıların pencere düzenindeki çeşitliliği bir "başıboşluk" olarak ele almakta, tasarımlardaki malzeme çeşitliliğinin ekonomik olmadığına vurgu yapmakta ve cephe kurgusunda bağımsız bir biçimsel çaba olmadığını iddia etmektedir (1979).

Bu dönem mimarlığına ilişkin daha yakın tarihli değerlendirmelere bakıldığında ise genellikle apartmanın yeni

bir yapı tipolojisi olarak ele alındığı ya da geçmişten günümüze bu yapı tipinin nasıl evrildiğine ilişkin çalışmalara rastlanmaktadır.<sup>10</sup> Bu genel çerçeveye ek olarak konuya ana akım mimarlık medyasının ele almadığı örnekler bağlamında yaklaşan kimi araştırmalar da bulunmaktadır. Bunlardan biri 1960-1980 yılları arasındaki dönemde apartman cephelerinde "görsel kimlik kazandırma isteğinin yüzeysel değişiklikler olarak" karşılık bulduğundan bahseden Şevki Vanlı'nın 2006 yılındaki çalışmasıdır. Vanlı burada mimarları yapıların planlama kurgusu üzerinde durmak yerine cephede renk ve malzeme çeşitliliğine odaklanmakla itham etmektedir. Onun aksine Görgülü (2016) ise bu dönemdeki cephe kurgusunu olumlu bir çaba olarak okumakta; Bağdat Caddesi ve çevresindeki yazlık villaların/sayfiye evlerinin yerine inşa edilen apartmanları form, detay, oran, doku ve malzeme bağlamındaki arayışlarla İstanbul'daki o döneme ilişkin nitelikli apartman örnekleri olarak ele almaktadır.

Literatürde farklı bakış açıları üzerinden değerlendirilen 1960-1980 yılları arasına tarihlenen apartman yapılarından günümüze ulaşanlar gözlemlendiğinde dönemi temsil eden bu yapıların bazılarının özellikle cephe organizasyonu bağlamında oldukça özgün olduğu iddia edilebilir. Ancak, bu noktada son yirmi yıldır İstanbul'da yaşanan kentsel dönüşüm nedeniyle özellikle son yıllarda Kadıköy bölgesinde, bahsi geçen dönemde inşa edilmiş pek çok nitelikli apartman yapısının yıkıldığını ve/veya yıkım tehlikesi altında olduğunun altı çizilmelidir. Bu apartmanlarda çoğunlukla karşımıza özenli bir cephe kurgusu çıkmaktadır. Koray'ın apartman tasarımları da bu bağlamda önemlidir. Dolayısıyla pek çok apartman yapısı kentsel dönüşüm nedeniyle yıkılmış olan Koray'ın apartmanlarına ilişkin bir çalışmanın yapılması hem bahsi geçen dönemin anlaşılması hem de dönemin ilgi çekici cephe dilinin belgelenmesi açısından gereklidir.

### Mimar Melih Koray Apartmanlarının Cephe Dili

Melih Koray, 1951 yılında mezun olmuş (Güzel Sanatlar Akademisi), 1953 yılında kendi ofisini açmış ve Kadıköy başlıca merkez olmak üzere çoğunlukla İstanbul'da mimarlık pratiğini sürdürmüştür (Tulum, H., Güney, E. E. ve Ünsal Gülmez, N., 2019). MK-A'da ulaşılan "Melih Koray'ın 56 yıllık Mimari Çalışmaları" başlıklı doküman mimarın 1950'li yıllardan itibaren mimarlık pratiğindeki yapı tipolojisi çeşitliliğine işaret eden bir kanıt niteliğindedir. Bu çeşitlilik turizm yapılarını, eğitim yapılarını kapsamakla birlikte sinema, fabrika gibi farklı ölçek ve işlevlerde çeşitli yapıları da barındırmaktadır. Ancak, aynı doküman takip edildiğinde Koray'ın mimarlık repertuarının en fazla sivil mimarlık ürünlerinden oluştuğu görülmektedir. Bunlar incelendiğinde ise apartman, tekil villa ve kapalı site projelerine rast-

<sup>10</sup> Bkz. Görgülü, T. (2016); Gül, M. (2015); Bozdoğan, S., Akcan, E. (2012).

lanmaktadır ancak Koray'ın apartman tasarımlarının sayısı (en az 145) diğer tasarımlarının sayısından oldukça fazladır (Tablo 2).

Koray'ın mimarlık pratiğinin büyük kısmını oluşturan apartman projelerinin konumları incelendiğinde yapıların büyük çoğunluğunun İstanbul, Kadıköy bölgesinde konumlandığı görülmektedir. Hatta, Gazete Kadıköy'de yer alan bir habere göre kendisi 1960-1980 yılları arasında "Kadıköy'ün mimarı" olarak bile anılır (URL-6). Bunda mimarın hem Kadıköy'deki üretken mimarlık kariyerinin hem de takip ettiği hâkim cephe dilinin yaygınlaşmasının payının olduğu düşünülebilir.

Mimarın arşivindeki yapılar takip edildiğinde Koray'ın mimarlık pratiğindeki yapı tipolojisi çeşitliliğinin kompozisyon bağlamında ona farklı cephe deneylerine imza atma şansı verdiği anlaşılmaktadır. Gerek kamusal yapılarda gerekse sivil mimarlık ürünlerinde Koray'ın cephe dili oldukça özenlidir. Bu özenli dili ve cephe deneylerini Erenköy, Sütlüce, Göztepe, Kızıltoprak, Bostancı ve Moda gibi Kadıköy'deki farklı semtlerde yer alan apartman tasarımlarında da devam ettirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, izlediği cephe dilinin mimarın popülaritesini artırdığı ve oldukça fazla sayıda apartman tasarımına imza atabilmesini sağladığı, dolayısıyla da Koray'ın özellikle Kadıköy için aranan bir figür haline geldiği düşünülebilir.

**Tablo 2.** MK-A'dan ulaşılan kişisel defterde yer alan apartman yapıları üzerinden yazarlar tarafından hazırlanan liste (Sadece Apt. kısaltması olanların isimlerine ulaşılamamıştır.)

	YIL	BÖLGE	YAPI İSMİ	DURUM		YIL	BÖLGE	YAPI İSMİ	DURUM	
1	1962	CAFERAĞA	MODA PALAS APT.	MEVCUT	51	1964	SUADIYE	VILLA	YIKILMIŞ	
2	1964		KENT APT.		MEVCUT	52		1966	AKYILDIZ APT.	MEVCUT
3	1964		ZAFER APT.			53		1967	İBEM APT.	
4	1965		PALMIYE APT.			54		1969	SEVGİ APT.	
5	1965		ÖZOĞUZ APT.			55		1972	KUZU APT.	
6	1965		ÇINAR APT.			56		1972	MİNE APT.	
7	1966		APT.			57		1974	ÖZLÜ APT.	
8	1966		DİLEK APT.			58		1974	APT.	
9	1966		YONCA APT.			59		1961	UĞUR APT.	
10	1966		SELAHATTİN BEY APT.			60		1961	REŞİT BEY APT.	
11	1966		APT.	61	1962	KORUR APT.				
12	1967		SÖNMEZ APT.	62	1962	NEŞE APT.				
13	1967		ÇINAR APT.	63	1963	ORKIDE APT.				
14	1968		GEZİ APT.	64	1964	SERAP APT.				
15	1968		BORA APT.	65	1968	ÇAM APT.				
16	1969		KUTLU APT.	66	1967	KÜÇÜK DAĞILKAN APT.				
17	1969		BULGURLU APT.	67	1967	SADIKLAR APT.				
18	1970		HUZUR APT.	68	1962	BAHAR APT.				
19	1970		MANZARA APT.	69	1963	GÜNEYSU APT.				
20	1978		MEHTAP APT.	70	1964	FERAH APT.				
21	1967	UZUNAL APT.	71	1964	APT.					
22	1967	RÜYAM APT.	72	1966	DİLMAN APT.					
23	1967	ŞEVKETLİ APT.	73	1968	APT.					
24	1967	AYLİN APT.	74	1969	RESULOĞLU APT.					
25	1962	YEŞİLBAHAR APT.	75	1973	BAŞAK APT.					
26	1962	NEŞE APT.	76	1974	İPEK APT.					
27	1962	BİZİM APT.	77	1977	SÜDÜS APT.					
28	1964	APT.	78	1977	REFİK BEY APT.					
29	1965	GÜN APT.	79	1969	ACIBADEM					
30	1967	APT.	80	1962	IKBALIYE					
31	1967	BASIN APT.	81	1962	APT.					
32	1967	YILDIZ APT.	82	1962	GÖKPALAS APT.					
33	1967	DENİZ APT.	83	1962	KADER APT.					
34	1967	APT.	84	1963	DENİZ APT.					
35	1967	APT.	85	1966	GÜNEŞLİ APT.					
36	1967	APT.	86	1966	APT.					
37	1968	ÇİZMECİOĞLU APT.	87	1966	SEDEN APT.					
38	1967	APT.	88	1966	ENGİN APT.					
39	1970	BAHAR APT.	89	1971	SAHİL APT.					
40	1972	CAMAT APT.	90	1975	NAZLIM APT.					
41	1974	APT.	91	1976	ÇINAR APT.					
42	1974	APT.	92	1967	FUNDA APT.					
43	1977	APT.	93	1967	KUMRU APT.					
44	1965	DİRLİK APT.	94	1967	ÇATALÇEŞME PALAS APT.					
45	1966	ERENKÖY PALAS	95	1967	RAHMİ BEY APT.					
46	1966	MERMER SARAY APT.	96	1969	APT.					
47	1969	YEŞİL APT.	97	1970	ŞAHİN APT.					
48	1969	APT.	98	1977	GÜL APT.					
49	1970	APT.	99	1977	FERAH APT.					
50	1977	ASHABOĞLU APT.								



**Şekil 2.** Sırasıyla; Engin Apartmanı (Fenerbahçe, 1966), İpek Apartmanı (Zühtüpaşa, 1974) (Efsun Ekenyazıcı Güney ve Hande Tulum Okur arşivi, 2019).

Mimarın 1960-1980 yılları arasında apartman cephelerindeki tasarım dili incelendiğinde kimi unsurların sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Bu unsurları birlikte ya da ayrı ayrı kullanan Koray -özellikle- ön cephelerde üç boyutlu bir doku oluşturmaktadır. Yapıların bu cephelerine muhtemelen dinamizm katmak ve onları diğer cephe örneklerinden ayırt edilir hale getirmek için malzeme, doku ve renk çeşitliliğine dikkat etmektedir.

Mimarın arşivinden günümüze ulaştığı anlaşılan 99 apartman yapısı ve ayrıca yazarların bulunduğu üç apartman yapısı ile birlikte toplamda 102 örnek incelendiğinde, çoğu apartman yapısının cephe dilinde bazı unsurların sıklıkla tekrarlandığı gözlemlenmiştir. Bu unsurların pek çok yapıda benzer ya da aynı şekilde tekrarlanması Koray'ın cephe dilini ayırtırmaktadır. Mimarın apartman cephelerindeki unsurları yapı görselleri üzerinden araştırıldığında en sık rastlanan unsurlar aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir;

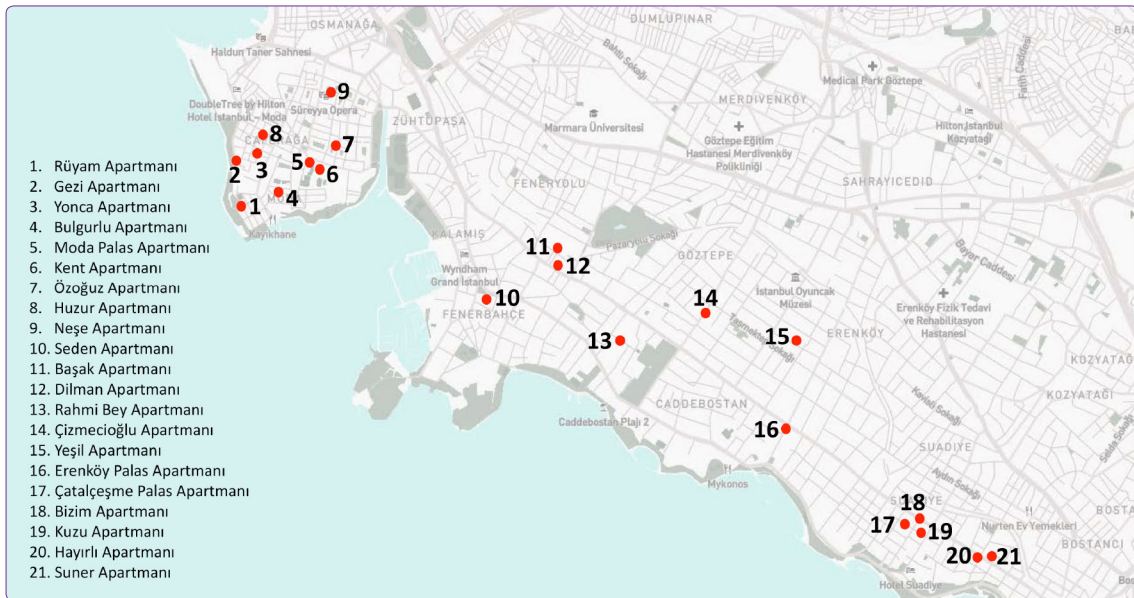
1. Gridal elemanlar ile cephe dili oluşturma,
2. Strüktürel elemanlarla ritmik çerçeve oluşturma,

3. Cepheye entegre (işlevsel) elemanlar (saksı, korkuluk vb.) kullanma,
4. Cepheyi üç boyutlu eklerle dinamikleştirme,
5. Girişleri vurgulayan kanopiler tasarlama.

Bu noktada Koray'ın apartmanlarının cephe etütlerindeki özgünlük ve dinamizmin özellikle Kadıköy'ün cazibe merkezi olan ana caddelerinde ve çevrelerinde daha çok karşılık bulduğu dikkati çekmektedir. Kadıköy'ün diğer bölgelerindeki bazı tasarımlarında ise Koray'ın genellikle bu denli özenli davranmadığı ve sıklıkla ele aldığı cepheye hareket ve farklılık katan unsurları bile tekrar etmediği yapılan saha araştırmasından da anlaşılmıştır (Şekil 2). Bu durumun başta ekonomik olmak üzere pek çok nedeninin olduğunu düşünmek mümkündür. Ancak bu konuda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Çalışmanın bu kısmında mimarın bahsi geçen dönemde tasarladığı apartmanlar üzerinde durulmuş ve seçili örnekler üzerinden cephe tasarımı ilkeleri ve yaklaşımları bağlamında, mimarın en sık tekrarlandığı beş farklı unsur üzerinden bir okuma yapılmıştır. Bunun için yazarlar, araştırmaları kapsamında inceledikleri ve bu çalışmaya dahil ettikleri apartmanların konumlarını işledikleri bir harita hazırlamışlardır. Böylece, bu yapıların Kadıköy'ün hangi bölgelerinde yer aldıkları ve birbirlerine olan konumlarının anlaşılması hedeflenmiştir (Şekil 3).

Bu unsurlardan ilk ele alınacak olan farklı doğrultularda ve amaçlarda kullanılan gridal elemanlar ile cephe tasarlama yöntemidir. Koray, mimarlık pratiğinde bu unsurları kimi zaman sabit kimi zaman hareketli olacak şekilde bütüncül ya da kısmi olarak ele almaktadır. Bu elemanlar balkon parapeti, balkonları ayırmak veya girişi tanımlamak üzere kullanılan



**Şekil 3.** Çalışma kapsamında örnek olarak incelenen apartmanların konumları (Görsel yazarlar tarafından hazırlanmıştır).



bir seperatör, salt bir gölgelendirme elemanı ya da cephede estetik bir vurgu aracı olarak karşılık bulmaktadır. Kullanım biçimleri farklı olan bu elemanların ortak özelliği ise cephede daima dikkati çeken bir figür olarak ele alınmaları ve gridal bir çerçeve içinde tanımlanmalarıdır. Bağdat Caddesi üzerinde yer alan Dilman Apartmanı (Suadiye, 1966), Çizmecioğlu Apartmanı (Göztepe, 1968), Hayırlı Apartmanı (Suadiye, 1969) ve Suner Apartmanı (Bostancı, 1970) bu unsurun cepheye yansıdığı örneklerdendir (Şekil 4).

Mimarın repertuarında oldukça ilginç bir yere sahip olan Dilman Apartmanı örneğinde balkonlarda yer alan, güneş kırıcı işlevi de üstlenen ahşap gridal paneller, hareketli ve ayarlanabilir olarak tasarlanmıştır. Mimar, ahşap panelden oluşturduğu modülü kaydırarak yapıda farklı yerlerde konumlandırmıştır. Balkonların üst kısmında da küçültülerek kullanılan bu elemanlar/modüller sabit bir şekilde bant formunda devam etmiş ve cephede yatay bir vurgu sağlamıştır. Kimi zaman fonksiyonel kimi zaman da estetik amaçlı bu kullanım biçiminin hareketliliği ve cephedeki kapsayıcılığı, bir güneş kontrolü yöntemi olarak yorumlanabileceği gibi aynı zamanda kısmi bir mahremiyet kaygısına da işaret ediyor olabilir.

Çizmecioğlu Apartmanı'nda ise kafes biçimindeki geniş, ahşap, gridal sistemli paneller mutfak penceresinin önünde yer almaktadır. Koray'ın bu örnekte sadece tek mekânın önünü kafeslerle kapatması cephedeki etkiyi kısmileştirir-

ken aslında bulunduğu noktanın iç mekânına da dikkati çekmektedir. Ancak Kadıköy Belediyesi İmar Müdürlüğü Arşivi'nden elde edilen özgün proje incelendiğinde mutfak mekânının önünde balkoncuların yer aldığı ve bu yüzeylerin ahşap kafes panel ile örtülerek dış mekân ile ilişkisinin kısıtlandığı anlaşılmaktadır. Böylece zaman içinde balkoncuların kullanıcılar tarafından kapatıldığı ve panellerin fonksiyonlarını kaybederek sadece cephede estetik birer unsur halini aldığı gözlemlenmektedir.

Suner Apartmanı örneğinde de yine mimarın kafesler yardımı ile cephe dilini özelleştirdiği görülmektedir. Burada kullanılan kafesler Dilman Apartmanı'nda olduğu gibi fonksiyonel, hareketli ve bütüncül değildir ancak orada olduğu gibi (kısmi de olsa) bant formunda yatay bir vurgu vardır.

Bu üç örnek, mimarın kullandığı ahşap gridal elemanların kullanımının farklılığını ortaya koymaktadır. Dilman Apartmanı'nda daha bütüncül ve hareketli bir kullanım söz konusu iken Suner Apartmanı'nda cephelyi farklı kılan bir deneye dönüşmektedir. Çizmecioğlu Apartmanı'da ise kısmi ve sabit bir deneyden söz edilmektedir. Ayrıca, bu elemanların her üç apartmandaki kullanım yönleri incelendiğinde farklı yönelimlerinin olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 5).

Koray'ın cephe tasarımlarında ele aldığı ikinci unsur ise kolon ve giriş sistemini (strüktürel elemanlarla) cephelye yansıtarak ritmik çerçeve oluşturma yöntemidir.



**Şekil 4.** Sırasıyla; Dilman Apartmanı, Çizmecioğlu Apartmanı ve Suner Apartmanı (Efsun Ekenyazıcı Güney ve Hande Tulum Okur arşivi, 2020).



**Şekil 5.** Sırasıyla Dilman Apartmanı, Çizmecioğlu Apartmanı ve Suner Apartmanı'nda gridal eleman kullanımı (Efsun Ekenyazıcı Güney ve Hande Tulum Okur arşivi, 2020).



**Şekil 6.** Sırasıyla; Kent ve Moda Palas Apartmanı (bitişik), Moda Palas Apartmanı girişi, Özoğuz Apartmanı (Efsun Ekenyazıcı Güney ve Hande Tulum Okur arşivi, 2020).

Caferağa, Moda'da yer alan Moda Palas Apartmanı (1962), Kent Apartmanı (1964) ve Özoğuz Apartmanı (1965) mimarın cephede bu kurguyu kullandığı yapılardandır (Şekil 6). Ön cephesinde belirgin kütesel hareketlere rastlanmayan bu örneklerde, mimarın yere kadar uzanan pencerelerin önüne tasarladığı parapetler, kolon ve girişlerle birlikte ritmik bir çerçeveye dönüşmektedir. Böylece girinti ya da çıkıntı algısı yaratacak mekânsal düzenlemelere rastlanmasa da bu ritmik çerçeveler yardımıyla yine kısmen dinamik bir cephe kurgusuna ulaşılmaktadır. Mimar, bu unsuru ele alırken aynı zamanda dolu-boş ilişkisine de dikkati çekmekte ve bu durumu renk ögesini de kurguya dahil ederek pekiştirmektedir.

Moda Palas Apartmanı bitişiğindeki Kent Apartmanı ve Özoğuz Apartmanının cepheleri incelendiğinde, her üç yapıda da ritmik çerçevenin kullanımı ile katları ayırıştırın hem yatay hem dikey bağlamda bir lineer etki göze çarpmaktadır. Aynı zamanda bu yapıların zemin katlarında bahsi geçen çerçeve düzeninin kullanılmadığı ve böylece zemin katın üst katlardan ayırıştırıldığı gözlemlenmektedir. Moda Palas ve Kent Apartmanı caddenin bitişik nizamdaki konut yapılarının arasında bu cephe organizasyonu ile dikkati çekmektedir. Bu iki yapının yan yana olması, ritmik çerçeve ögesinin ele alınması bağlamında süreklilik oluşturmakta ve bu sayede caddede yapıların görünürlüğü artmaktadır. İki yıl arayla inşa edilen bu apartmanların cephelerindeki çok benzer yaklaşım ilk bakışta bu bitişik apartmanların birlikte inşa edildiğini düşündürmektedir.

Koray'ın apartman cephe dilinin diğer bir parçası ise cephede hareket katan, cephede entegre bir biçimde kullandığı saksı, korkuluk gibi işlevsel elemanlardır. Farklı boyutlarda, derinliklerde, renklerde ve dokularda kullanılan bu elemanlar mimarın cephe düzenlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bunların Koray'ın mimarlık repertuarı

için vazgeçilmez olduğu söylenebilir. Bu elemanların en çok vurgulandığı örnekler, Yonca Apartmanı (Caferağa, 1966), Erenköy Palas Apartmanı (Erenköy, 1966), Seden Apartmanı (Fenerbahçe, 1966), Gezi Apartmanı (Caferağa, 1968) ve Yeşil Apartmanı (Erenköy, 1969) olarak gösterilebilir (Şekil 7).

Erenköy Palas Apartmanı'nda farklı büyüklük, derinlik, doku ve renkteki yatay entegre elemanların şaşırtmalı yani



**Şekil 7.** Sırasıyla; Erenköy Palas Apartmanı, Yonca Apartmanı ve Yeşil Apartmanı (Efsun Ekenyazıcı Güney ve Hande Tulum Okur arşivi, 2020).

kaydırılarak kullanımı söz konusudur. Bu elemanların bir kısmı saksı işlevini görmektedir. Koray bu yapıda, daha önce vurgulanan gridal kafes unsurunu daha küçük ölçekli olarak ele alarak entegre elemanlarla uyum içinde kullanmaktadır.

Yonca Apartmanı'nda ise bu elemanlar hem düşey hem de yatay pozisyonda kullanılmaktadır. Yatay olanlar saksı işlevindedir. Bu elemanların kullanımı ile mimar, cephedeki hem yatay hem de düşey aksları vurgulamaktadır. Bu entegre elemanların simetrik organizasyonu vurgulayacak biçimde ele alınmasına Yeşil Apartmanı, Seden Apartmanı ve Gezi Apartmanı da örnek gösterilebilir. Her ne kadar bu örneklerde kullanılan elemanların kullanım mantığı aynı olsa da bu elemanların cephe kurgusundaki kullanış biçimleri cepheleri birbirlerinden farklılaştırmaktadır. Böylece aynı yöntemler kullanıyor olsa da yöntemlerin uygulanışı bağlamında Koray'ın apartman cephelerinin birbirlerinden ayrıştığı söylenebilir.

Koray ayrıca, cepheyi dinamik hale getirmek için üç boyutlu eklerle dinamikleştirme yöntemine başvurmuştur. Bu üç boyutlu elemanların yalnızca cepheye kısmi derinlik verdiği ya da bir tür rölyef etkisi oluşturduğu söylenebilir. Bu elemanların görüldüğü örnekler; Rüyam Apartmanı (Caferağa, 1960'lar), Bizim Apartmanı (Göztepe, 1962) ve Neşe Apartmanı (Osmanağa, 1962) olarak gösterilebilir (Şekil 8). Mimar, Rüyam Apartmanı'nda, malzemenin kalınlığından faydalanarak oldukça kısmi bir hareket yaratmaktadır. Bizim Apartmanı'nda ise, bu üç boyutlu ekleri, diğer örneklerden farklı bir biçimde, organik ve kıvrımlı şekilde kullanmaktadır. Neşe Apartmanı'nda ise, mimar farklı renk ve dokulardaki eklerle kısmi bir dinamizm oluşturmaktadır.

Mimarın cephe organizasyonunda sıklıkla kullandığı son unsur ise kanopidir. Bu öge Koray'ın mimarlık dilinin bir diğer önemli parçası olup Seden Apartmanı, Bulgurlu Apartmanı (Caferağa, 1969), Gezi Apartmanı ve Kuzu Apartmanı (Sua-



**Şekil 8.** Sırasıyla; Rüyam Apartmanı, Bizim Apartmanı ve Neşe Apartmanı (Efsun Ekenyazıcı Güney ve Hande Tulum Okur arşivi, 2020).



**Şekil 9.** Sırasıyla; Seden ve Gezi, Bulgurlu Apartmanı (Efsun Ekenyazıcı Güney ve Hande Tulum Okur arşivi, 2020).

diye, 1972) gibi çeşitli tasarımlarında da göze çarpmaktadır (Şekil 9). Bu örneklerde kanopi tasarımı ile mimar yapının giriş aksına dikkati çekmektedir. Kanopiler kimi zaman farklı kotları birleştiren merdivenlere saçak oluştururken, kimi zaman da yalnızca simetrik cephe organizasyonunu vurgulamaktadır. Seden ve Gezi Apartmanlarında, mimar, kanopiye cephe dilindeki diğer unsurlarla birlikte yer verirken Bulgurlu Apartmanı'nda ise diğer unsurlara rastlanmamıştır. Bu bağlamda, Seden ve Gezi Apartmanlarına göre daha sakin bir cephe kurgusu olan bu yapı diğerlerinden ayrılmaktadır.

Koray'ın cephe dilinde kullandığı bu unsurlar incelendiğinde çoğunlukla karşımıza çoklu bir kullanım biçimi çıkmaktadır. Mimarın gridal elemanları, ritmik çerçeveleri ya da kanopileri kullanırken aynı zamanda entegre düzlemlerden de faydalandığı görülmektedir. Gezi ve Seden Apartmanları bu duruma örnek verilebilir. Cephelerinde daima malzeme, doku ve renk çeşitliliği konusunda farklı arayışlar içinde olan Koray aynı zamanda yapılarında kimi ortak özelliklerden de beslenmektedir. Zemin katların kütsel anlamda geri çekilmesine ek olarak malzeme, renk ve doku farkı ile diğer katlardan ayrıştırılması gibi. Çatalçeşme Palas (Bostancı, 1967), Rahmi Bey Apartmanı (Bostancı, 1967), Huzur Apartmanı (Caferağa, 1970) ve Başak Apartmanı (Zühtüpaşa, 1973) bu tutuma örnek verilebilir.

Koray'ın incelenen yapılarının Kadıköy Belediyesi İmar Müdürlüğü Arşivi'nden elde edilen projelerinden anlaşıldığı üzere, mimar, çoğunlukla simetrik bir planlama yoluna gitmiştir. Bu durum aslında benzer cephe sonuçlarına varabilecekken tasarladığı cephelerde yukarıda bahsi geçen farklı unsurları bir arada ve/veya ayrı ayrı ele alan Koray

böylece plandaki simetrik organizasyonu cephede dinamikleştirmiştir. Bu sayede simetrik plan kurgusu izleyen ve hareketsiz cephe organizasyonlarına imza atan meslektaşlarından ayrılmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan yapılara ait MK-A'da orijinal fotoğraflar olup olmadığı kontrol edildiğinde sadece yukarıdaki (Şekil 10) örneklerin görsellerine ulaşılabilmektedir. Bu fotoğraflar ile apartmanların güncel fotoğrafları karşılaştırıldığında cephelerin büyük ölçüde özgünlüklerini koruyor oldukları görülmektedir (Şekil 10). Ancak parapet gibi kimi elemanların malzemelerinin değiştiği ya da bahçe duvarı gibi çevresel etmenlerin farklılaştığı anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen diğer yapılara ilişkin görsel veri MK-A'da olmadığından benzer bir karşılaştırma yapılamamıştır. Ancak, ele alınan bütün yapıların güncel halleri incelendiğinde kimi cephelerdeki balkonların camekanla kapatılarak iç mekâna dahil edildiği, kimi ahşap pencerelerin zaman içinde PVC pencereler ile değiştirildiği ve kimi cephelerin (farklı renklere) boyandığı görülmektedir.

### Sonuç

Türkiye'deki mimarlık pratiğinde 1960-1980 yılları arasındaki kentleşme ve nüfus artışı ile birlikte özellikle İstanbul'un kentsel alanlarında yeni bir konut üretim biçimi olarak apartmanlar, mimarlık sahnesini domine eden yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mimarlar için yeni bir temsil alanı olan apartman, kentin pek çok yerinde yoğunluklu olarak inşa edilmektedir. Birbirlerine oldukça benzemeye başlayan apartmanlarda cephe kurgusu yapılar açısından ayrıştırıcı bir özellik haline gelmekte ve cephede özgün bir kurguya odaklanan mimarların apartmanları öne çıkmaktadır. Bu tür apartman örnekleri mimarlık literatüründe araştırıldığında, pek çoğuna dönem literatüründe yer verilmediği görülmektedir. Literatürde rastlanan konut yapıları çoğunlukla müstakil konutlara işaret etmektedir ve bahsi geçen yapılar Emin Onat, Utarit İzgi, Sedat Hakkı Eldem gibi popüler mimarların tasarımlarıdır. Az sayıdaki apartman örnekleri ise genellikle dönemin popüler figürleri olan mimarlara aittir. Oysa 1960-1980 yılları arasında diğer konut tiplerinin nadirleştiği ve apartman örneklerinin hızla arttığı göze çarpmaktadır. Bu dönem örnekleri İstanbul, Kadıköy üzerinden incelendiğinde adları bilinmeyen ya da az bilinen pek çok anonim mimarla karşılaşmaktadır. Her ne kadar bir kısmı yıkılmış olsa da hala bir bölümü günümüze kadar ulaşmış olan bu apartmanlardan özellikle özgün cephe tasarımları olanlar dikkati çekmektedir. Bunun nedeni ise apartman cephelerinin yapıların görünürlüğünü sağlayan kamusal yüzlerinin olmasıdır.

Bu özgün cephe kurguları ile dikkati çeken ancak literatürde pek yer bulamamış figürlerden biri de Melih



Şekil 10. Sırasıyla; Yonca Apartmanı, Yeşil Apartmanı, Dilman Apartmanı, Moda Palas ve bitişiğindeki Kent Apartmanı (MK-A).

Koray'dır. 1960-1980 yılları arasında yoğun bir apartman tasarım üretimi olan mimar, cephe tasarımında sıklıkla kimi unsurları tekrar etmektedir. Böylece mimarın cephe dili ayrıştırıcı bir hal almaktadır. Dolayısıyla Kadıköy'de çok sayıda apartman tasarımı olan mimarın özgün cephe kurgusuna sahip apartmanlarının araştırılması ve bu kurgunun analiz edilmesi önemlidir.

Özellikle 2000'li yıllardan sonra kentsel dönüşüm süreci ile birlikte bu dönemi temsil eden apartman örneklerinin de yıkılmaya başlanması, 1960-1980 yılları arasında mimarlık pratiği için ayrıştırıcı bir özellik olan cephe diline sahip apartmanların bir an önce belgelenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Sonuç olarak bu yapılar belgelenmediği, tasarımcıları araştırılmadığı sürece dönemin sivil mimarlığının az bilinen temsilcileri de erken Cumhuriyet'in sivil mimarlığının pek çok temsilcisi gibi (Çokuğraş, Gençer, 2015) yok olma riski ile karşı karşıyadır.

Sonuç olarak; Melih Koray'ın apartman yapılarını kendi arşivinden yola çıkarak güncelleyip belgelemeye çalışan bu araştırma, 145'ten fazla apartman yapısının tasarımcısı olan Koray'ın onu popülerleştiren cephe dilini etüt eder. Öte yandan, Melih Koray bahsi geçen dönemdeki anonim mimarlardan sadece biridir. Bu nedenle, takip eden çalışmalarda 1960-1980 yılları arasında mimarlık pratiği yapmış ancak literatürde kendilerine yer bulamamış anonim diğer figürlerin de sorgulanması ve çalışmalarının incelenmesi mimarlık literatürüne katkı sağlamak bağlamında önemli görünmektedir.

## Kaynaklar

- Anonim (2007). Apartman, çok katlı kolektif konut, bir görsel belgeleme. *Arrademento Mimarlık Dergisi*, (4), 48-56.
- Anonim (1965). Göztepe- Hikmet Tabak Apartmanı. *Mimarlık Dergisi*, (02), 13.
- Anonim (1965). Karal Apartmanı. *Mimarlık Dergisi*, (02), 9.
- Anonim (1968). Göztepe'de Apartmanlar. *Mimarlık Dergisi*, (11), 61.
- Anonim (1969). Bitişik İki Apartman. *Mimarlık Dergisi*, (10), 72.
- Anonim (1972). Türkiye Emlâk Kredi Bankası Vatan Caddesi Apartmanları. *Mimarlık Dergisi*, (10), 108.
- Bozdoğan, S. (2010). Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür. İstanbul, Metis Yayıncılık.
- Bozdoğan, S., Akcan, E. (2012). Turkey: Modern Architectures in History. Londra, Reaktion Yayınları.
- Cansever, T. (1968). Kadıköy'de bir Apartman. *Mimarlık Dergisi*, (02), 52.
- Çelik, Z., Özden, E. ve Yönder, A. (1979). Konuşan mimarlık, dinlenen mimarlık, Bağdat caddesinden örneklerle. *Çevre Dergisi*, (4), 63-70.
- Çokuğraş, I., Gençer, İ. (2015). Küçük, gösterişsiz, fakat oldukça kullanışlı bir konut: Fuat Bulca Evi. *Mimarlık Dergisi*, (385). (<http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=399&RecID=3751#>)
- Öncel, A. D. (2010). Apartman, Galata'da Yeni bir Yapı Tipi. Kitap Yayınevi, İstanbul, 147-154.

- Güney, E. E. (2019). Deniz ve Mimarlık İlişkisi: Kalamış'ta bir Deniz Evi. 6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi, 26-27 Nisan, Gaziantep, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, 46.
- Güney, E. E. (2019). Bostancıda Bn. Tamara Parker Moteli. DO-COMOMO 2019 Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları, XV. Poster Sunuşları, 10-12 Mayıs 2019, Tekirdağ, Namık Kemal Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, 45.
- Güney, E. E., Tulum, H. (2019). İstanbul'un Anadolu Yakasında Sayfiye Deneyimi: Bostancı Tamara Otel. *Arredamento (Mimarlık)*, (336), 94-99.
- Eldem, S. H. (1971). Sırer Yalısı. *Arkitekt Dergisi*, (343), 115-117.
- Eldem, S. H. (1971). Uşaklıgil Köşkü. *Arkitekt Dergisi*, (343), 109-111.
- Görgülü, T. (2016). Apartman Tipolojisinde Geçmişten Bugüne; Kira Apartmanından "Rezidans'a" Geçiş. *Tüba-Ked*, (14), 165-178.
- Gül, M. (2015). Modern İstanbul'un Doğusu. İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Gürel, Meltem Ö. Designing and consuming the modern in Turkey. *The Routledge companion to design studies*. Routledge, 457-458.
- İnce Güney, Y. (2005). Appropriated 'a la Franga': An examination of Turkish modernization through the lens of domestic culture. Basılmamış Doktora Tezi, Michigan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- Kılıç, E. (2009). 19. yüzyıl sonu batılılaşma hareketlerinin Pera/Beyoğlu'nda apartmanlaşma sürecine etkileri ve mimari yansımalar. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi.
- Onat, E. (1941). Göztepe'de Bir Villa. *Arkitekt Dergisi*, (127, 128), 145-150.
- Onat, S., Onat, E. (1937). Kavaklıdere'de bir ev projesi. *Arkitekt Dergisi*, (77, 78), 147-149.
- Özakbaş, D. (2015). 1950 yılı sonrası İstanbul'da konut alanlarının oluşumu ve sorunları. *Tarih Okulu Dergisi*, (22), 415-448.
- Şumnu, U. (2018). Mimarlar ve Apartmanları: Ankara'da Konut ve Barınma Kültüründen Örnekler. Ankara, Kitap Yayınevi.
- Tanju, B. (2009). Sedat Hakkı Eldem: Bir Katalog Denemesi (B. Tanju, U. Tanyeli, Eds.). Sedat Hakkı Eldem II: Retrospektif. İstanbul, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 29-285.
- Tanyeli, U. (2004). İstanbul 1900-2000 Konutu ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak, İstanbul, Ofset Yapımevi Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek. İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tulum, H., Güney, E. E. ve Ünsal Gülmez, N. (2019). İhmal edilmiş bir figür: mimar Melih Koray ve delikli beton uygulamaları. *Betonart*, (60), 78-83.
- Tulum, H., (2019) "Melih Koray Mimarlığında Mimarlık-Sanat İlişkisi: Mehtap Apartmanı ve Hitit Apartmanı Örneği", 6. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi, 26-27 Nisan 2019, Gaziantep, Türkiye, 66.
- Türkün, A. (2015). Türkiye'de göç dinamikleri ve sosyo-mekânsal dönüşüm. *Mimarlık Dergisi*, (386). ([www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=400&RecID=3785](http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=400&RecID=3785))
- Vanlı, Ş. (2006). Mimariden Konuşmak, Bilinmek İstenmeyen 20.yy. Türk Mimarlığı Eleştirel Bakış. Ankara, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.

Yavuz, Y. (1979). Türkiye'de Çok Katlı Sosyal Konuta İlk Örnek İstanbul- Laleli'de Harikzedegan Katevleri. Çevre, (4), 80-84.

### İnternet Kaynakları

URL-1. <http://mimdap.org/2017/09/mehmet-emin-onat/> [Erişim tarihi 26 Mayıs 2020]

URL-2. <http://mimdap.org/2014/07/melih-koray-ziyareti-arif-atylgan/>[Erişim tarihi 5 Haziran 2019]

URL-3. <http://mimdap.org/2014/12/melih-koray-binalarynyn-korunmasy-arif-atylgan> [Erişim tarihi 2 Aralık 2019]

URL-4. <https://atilganblog.blogspot.com/> [Erişim tarihi 6 Kasım 2019]

URL-5. [https://issuu.com/docomomo\\_tr/docs/2015\\_bolu](https://issuu.com/docomomo_tr/docs/2015_bolu) [Erişim tarihi 26 Kasım 2019]

URL-6. <http://www.gazetekadikoy.com.tr/genel/kadikoye-cok-emegi-gecti-h9224.html> [Erişim tarihi 3 Kasım 2020] (29 Eylül 2016, Gazete Kadıköy haberi)